

URSPRUNGSFOLKET SAMERNA OCH DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

Människorättslig grund, språkliga och kulturella mänskliga
rättigheter, klimatförändringen och stöd för fostrare

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

SÁMEDIGGI
SÁMITIGGE
SÁÄ'MTE'GĠ
SAAMELAISKÄRJÄT

IHMISOIKEUSKESKUS
MÄNNISKORÄTTSCENTRET
HUMAN RIGHTS CENTRE

Bild: Ville Fofonoff/Sametinget. Från området Sevettijärvi-Näätäms.

Bild: CC BY-SA.

Till användaren av materialet

- Materialet har producerats i samarbete mellan Helsingfors universitet, sametinget och Människorättscentret för att åtgärda kompetensbrister inom undervisning och fostran. Temana har valts ut enligt sametingets önskemål.
- Största delen av bilderna är från sametinget och personerna som går att identifiera på bilderna har gett sitt tillstånd.
- Materialet är avsett för öppen användning för självstudier och t.ex. som stöd för den egna undervisningen, men för att publicera bilderna på nytt och ändra meddelandet ska man be om tillstånd av personerna på bilden. Bekanta dig med [sametingets bildanvisning](#).
- Också i fråga om konstnärernas bilder har man fått tillstånd för detta material.
- I läromaterialet har man beaktat etiska anvisningar för ursprungsfolk i fråga om forskning och produktion.

Presentationens teman

- **Samerna - ett ursprungsfolk**
 - Vad är ett ursprungsfolk?
 - Grundläggande information om samerna
 - Rättslig grund - grundläggande och mänskliga rättigheter
 - Självbestämmanderätt och sametinget
- **Historia och skolans roll**
- **Sannings- och försoningskommissionen**
- **Språkliga och kulturella mänskliga rättigheter**
 - Språk och kultur
- **Människan, naturen och klimatförändringen**
 - Land, näring och miljö
 - Klimatförändringen och de mänskliga rättigheterna
 - Ursprungsfolk och klimataktivism
 - Klimatförändringen och samerna
- **För lärare och fostrare**

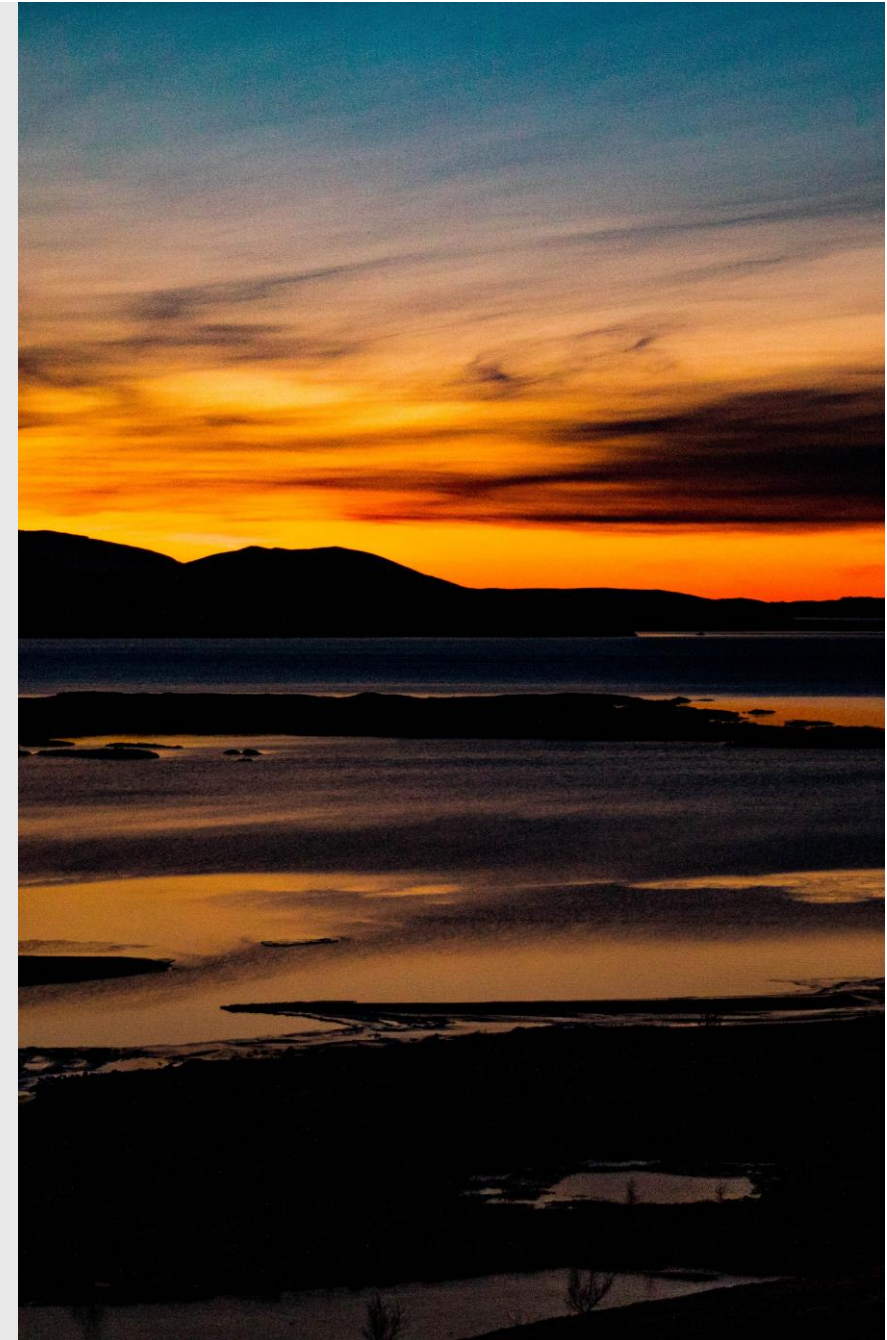

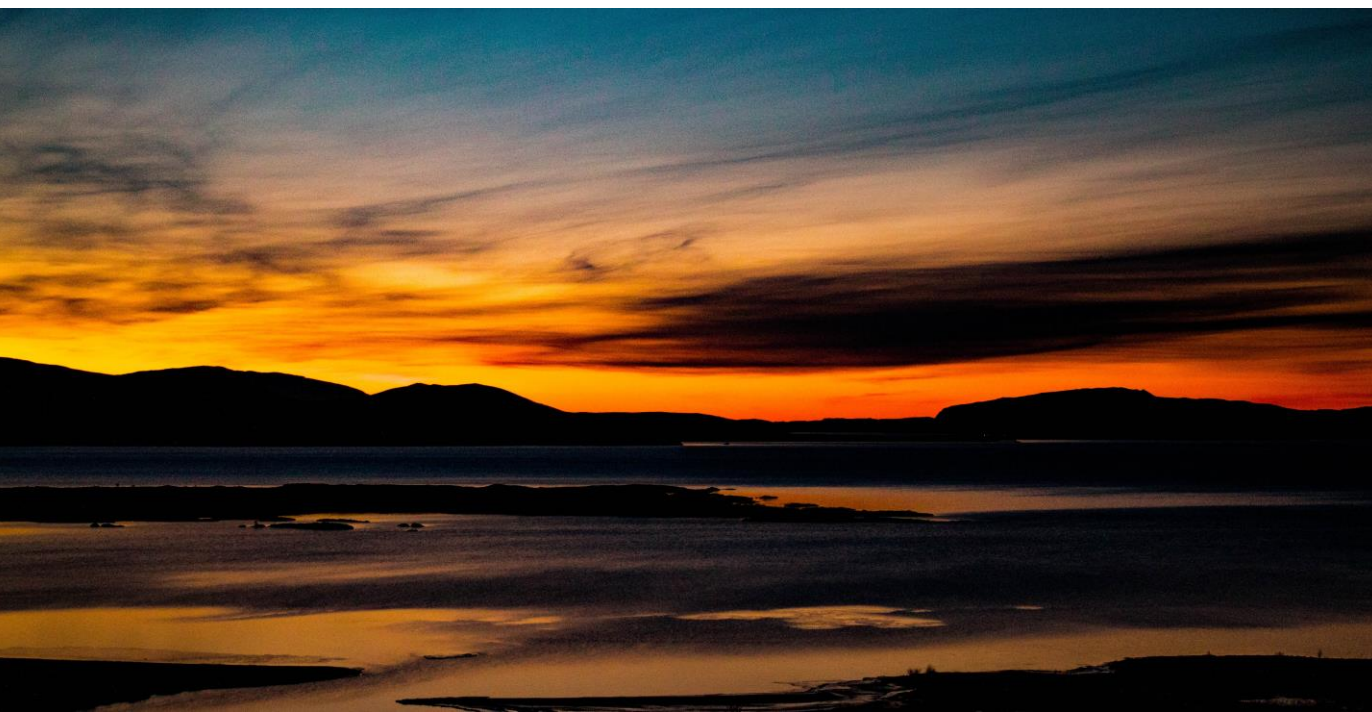
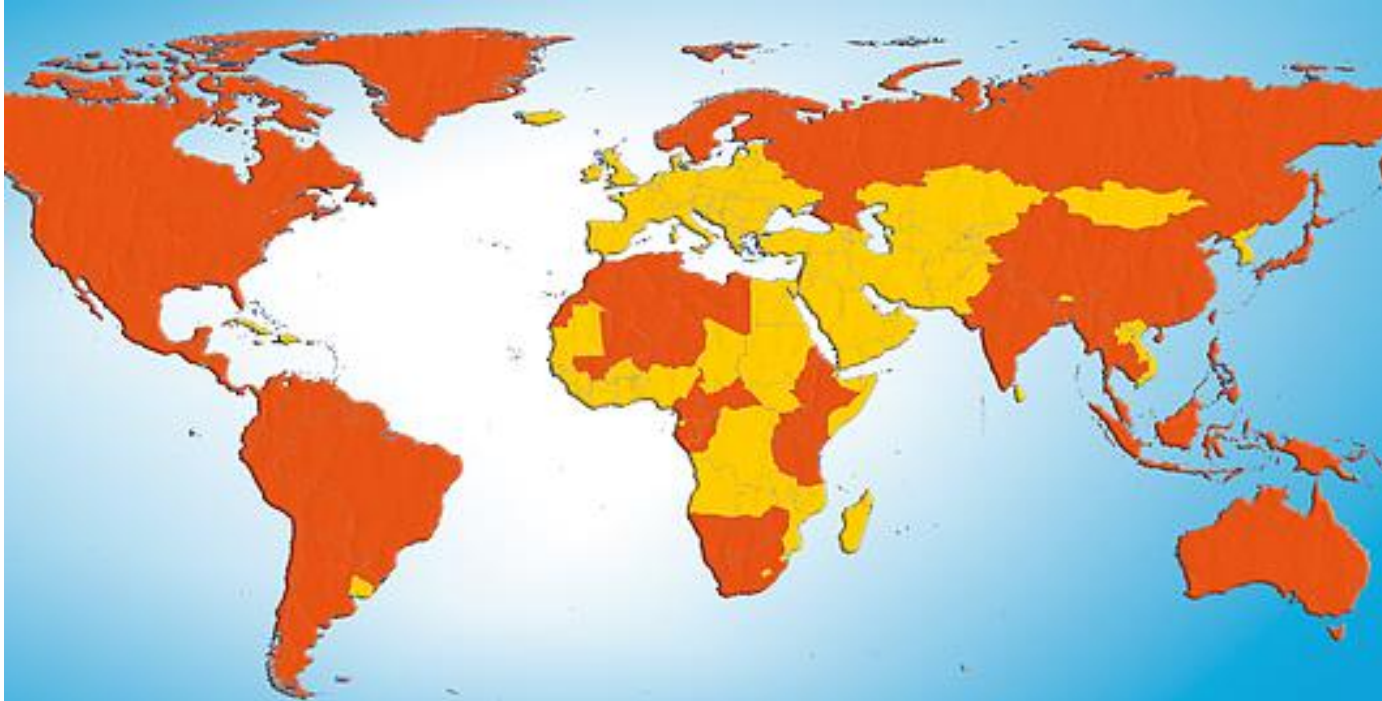
SAMERNA – ETT URSPRUNGSFOLK

Rättslig grund, information om ursprungsfolk och historia

Ursprungsfolk

- **Ursprungsfolk** (indigenous peoples) kan karakteriseras som en grupp folk med bland annat:
 - starka rötter i de traditionellt bebodda områdena och i naturen,
 - kulturellt särdrag i förhållande till majoritetsbefolkningen (språk, seder, tradition, institutioner)
 - ställning enligt speciallagstiftningen
- Ursprungsfolken har en särskild status i internationell rätt (t.ex. FN:s deklaration om ursprungsfolkens rättigheter, ILO 169-konventionen). Självdefinitionen är viktig eftersom ursprungsfolken har lidit av externa definitioner ([OHCHR 2013, 6](#)).
- Ursprungsbefolkningens medlemmar åtnjuter förutom individens mänskliga rättigheter och minoriteternas kollektiva språkliga, religiösa och kulturella rättigheter även en särskild självbestämmanderätt.
- Finland har fastställt samernas ställning som ursprungsfolk i **grundlagen** ([17 § i grundlagen](#)).
 - Lyssna på [videon i presentationen av grundlagens 17 §](#).
- Ursprungsfolk och minoritet är inte samma sak, även om samerna också är en språklig och kulturell minoritet.

URSPRUNGSFOLK

Det finns uppskattningsvis
370 miljoner ursprungsfolk i
världen i 70 olika länder

Bekanta dig med
ursprungsfolkrörelsens
historia.

BILD: www.oktavuohta.com

Källa: Oktavuohta och UN fact
sheet

Grundläggande information om samerna

- Samerna är ett arktiskt ursprungsfolk som bor på ett område som sträcker sig över fyra länder.
- **Samernas hembygdsområde** (Sápmi) är norra delen av Finland, Sverige, Norge och Ryssland.
- Termen *Sápmi* finns på alla samiska språk (nordsamiska: Sápmi, enaresamiska: Säämi, skoltsamiska: Sää'mm) och det betyder område, språk och människa. *Sápmi*, *sápmelaš* sträcker sig minst 3000 år bakåt, då det etablerades som samernas förfäders egenspråkiga benämning. (Encyklopedi över den samiska kulturen)
- I Finland lever **cirka 10 000 samer**. Sammanlagt finns det uppskattningsvis cirka 50 000-100 000 samer.
- **Sameområdet i Finland** omfattar Enontekis, Utsjoki, Enare och Lapplands renbeteslags område. Över hälften av samerna bor numera utanför sameområdet.
- Av de **samiska språken** talas i Finland enaresamiska, skoltsamiska och nordsamiska. Totalt finns det nio språk och de är alla hotade.
- **Den samiska dräkten** (nordsamiska: gákti, enaresamiska: Mááccuh, skoltsamiska: Sää'mpiiutâs) är en dräkt som alla bärare har ett personligt förhållande till.

Källor och mer information:

- Snabbguide till den samiska kulturen. Webbplatsen Sano se saameksi (Säg det på samiska): <http://sanosesaameksi.yle.fi/pikaopas-saamelaiskulttuuriin/>
- Webbplatsen Jag och min samiska dräkt: <http://www.uusiinari.com/mina-ja-saamenpukuni/>
- Encyklopedi över den samiska kulturen: https://saamelaisensyklopedia.fi/wiki/Johdanto_saamelaiskulttuuriin

Historien och samerna – ett folk splittrat av gränser

- Samerna är ättlingar till de människor som bosatte sig i norra Fennoskandien genast efter istiden för cirka 10 000 år sedan.
- Samernas bosättningsområde var som mest omfattande från början av vår tideräkning till 1000-talet. Med undantag av den sydvästra och södra kusten var hela det nuvarande Finlands område samiskt bosättningsområde.
- Det samiska samhället var välorganiserat: basenheten var en sita bestående av familjer eller släkter, en lappby med eget område.
- Fyra stater har under historiens gång delat samernas land Sápmi mellan sig.
 - 1751 drogs gränsen mellan Sverige och Norge vid freden i Strömstad,
 - 1809, då Finland hamnade under rysk överhöghet, uppstod en ny gräns mellan Ryssland och Sverige.
 - 1826 gjordes en gränsdragning mellan Ryssland och Norge.
 - Finlands och Rysslands gränsarrangemang genomfördes ännu på 1920- och 1940-talen.
 - På grund av dessa gränsdragningar upplöstes flera samesitar och de traditionella renskötsellanden blev snävare.
- Till följd av splittringen av det samiska landet förstördes samernas traditionella samhälleliga, ekonomiska och rättsliga system.
- I statlig praxis används numera andra benämningar istället för Sameland, såsom Nordkalotten, Lappland, Finnmark och Norrbotten.

Läs mer: [Om historien på webbplatsen Oktavuohta](#) / [Encyklopedi över den samiska kulturen](#) / [Broschyren Saamelaiset Suomessa](#)

The background of the slide is a photograph of a classical building, likely a courthouse or government building, featuring large, fluted columns and a wide set of stone steps. The image is dimmed to allow the white text to stand out.

RÄTTSLIG GRUND – DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA OCH SAMERNA

De grundläggande och mänskliga rättigheterna, ursprungsfolkrätten och minoritetsrätten

De grundläggande och mänskliga rättigheterna – samernas ställning som ursprungsfolk har fastställts i grundlagen

- De grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna har fastställts i nationell lagstiftning och internationell rätt - de överlappar varandra
 - **De grundläggande fri- och rättigheterna** definieras i Finlands grundlag
 - **De mänskliga rättigheterna** definieras i internationella människorättsinstrument
- **Grundlagen** (1999/731)
 - 17 § Rätt till eget språk och egen kultur "Samerna som urfolk samt romerna och andra grupper har rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur"
 - GrL 121 § 4 mom.: Samerna har inom sitt hembygdsområde språklig och kulturell autonomi
 - GrL 6 § Jämlikhet och 22 §: De grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna ska tryggas av det allmänna

De grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna – ursprungsfolkrättigheter

FN:s deklaration om ursprungsfolkens rättigheter (UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, UNDRIP, 2007)

- En politiskt och moraliskt bindande deklaration. Fastställer målstandarderna för att främja, respektera och tillgodose ursprungsfolkens rättigheter.
- Självbestämmanderätt (artikel 3), autonomi och självstyrelse (artikel 4) och rätt att delta i beslutsfattande (artikel 18).
- Staten är skyldig att konsultera ursprungsfolken (artikel 19).
 - **Principen Free, Prior and Informed Consent (FPIC):** fritt förhandssamtycke som baserar sig på kunskap.

ILO 169-konventionen: FN:s internationella arbetsorganisation ILO:s konvention nr 169 om ursprungsfolk upprättades 1989

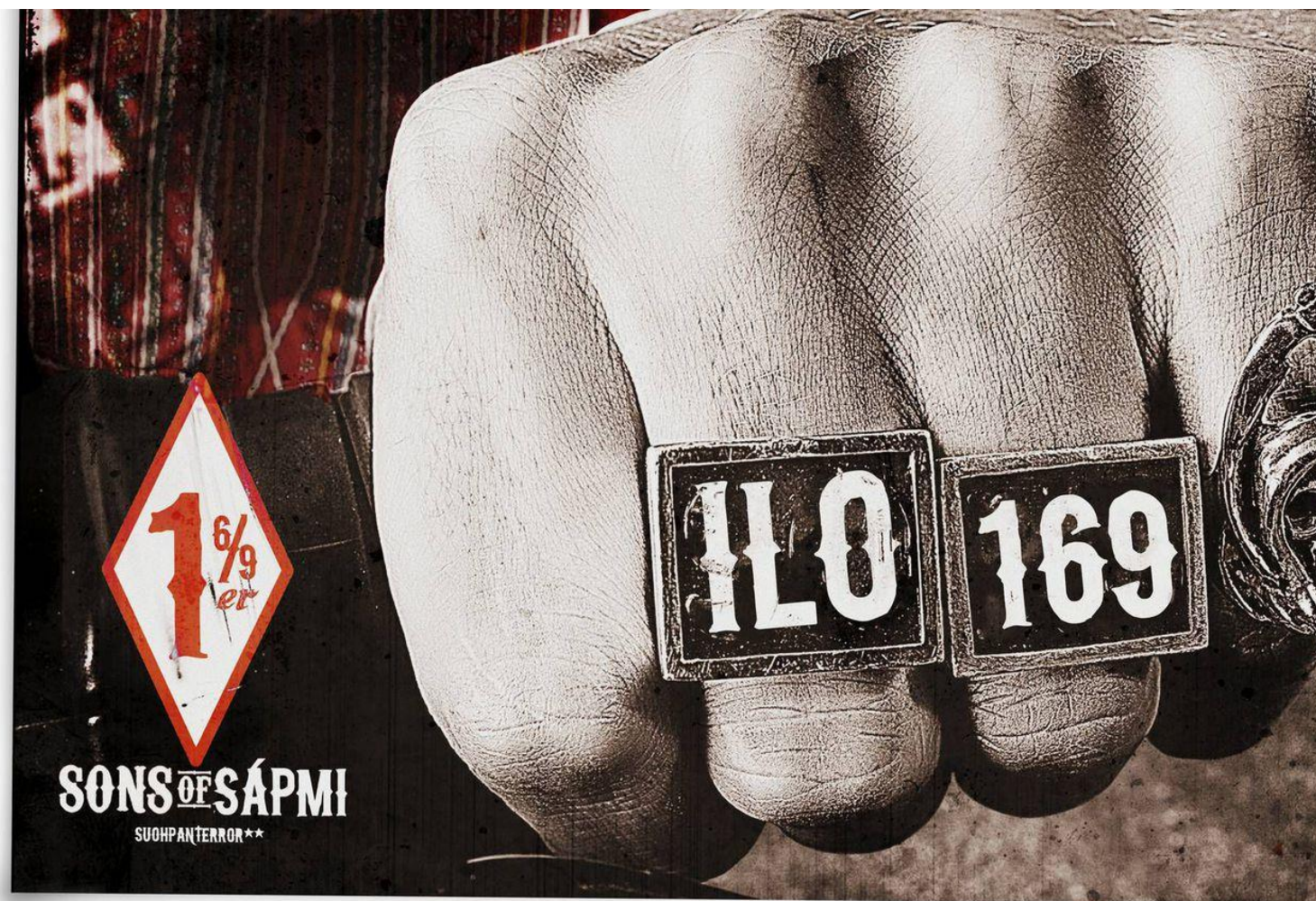
- Syftet med konventionen är att trygga en jämlik behandling av ursprungsfolken i förhållande till andra befolkningsgrupper

ILO 169-konventionen

Finland undertecknade ILO 169-konventionen 1989. Det ledde t.ex. till ett officiellt erkännande av ursprungsfolket i grundlagen (1995).

Finland **har inte ratificerat** ILO 169-konventionen och dess mervärde har diskuterats [för och emot](#). Å ena sidan kunde det påskynda tryggandet av kulturen, men å andra sidan finns det redan ett skydd som garanteras av grundlagen och annan lagstiftning och Finland borde genomföra dem bättre än i nuläget.

BILD: Suohpanterror

Finland har fått flera rekommendationer från tillsynsorgan för mänskliga rättigheter om att ratificera ILO 169.

Grundläggande och mänskliga rättigheter – minoritetsrättigheter

- Här nedan listade minoritetsrättigheter i människorättskonventionerna ger ytterligare skydd:
 - Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (MP-konventionen) och artikel 1 i konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ESK-konventionen), dvs. självbestämmanderätt och användning av naturresurser.
 - [Artikel 27 i MP-konventionen](#) (kultur, religion, språk i samfundet): *"man får inte förvägra personer som tillhör minoriteter rätten att tillsammans med andra medlemmar i sin grupp åtnjuta sin egen kultur, bekänna sig till och utöva sin egen religion eller använda sitt eget språk."*
 - FN-konventionen mot rasdiskriminering (CERD - *International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*)
 - [Artikel 30 i konventionen om barnets rättigheter](#) - kultur, religion och språk i gemenskapen: *"Ett barn som hör till en minoritetsgrupp eller ett ursprungsfolk får inte förvägras rätten att tillsammans med gruppens övriga medlemmar åtnjuta sin egen kultur, bekänna sig till och utöva sin egen religion eller använda sitt eget språk."*
- Europarådets [ramkonvention om skydd för minoriteter](#) (1995)
- Europarådets [stadga om landsdels- och minoritetsspråk](#) (1998). Bekanta dig med [Europarådets uppföljningssida](#).
- Samiska språklagen (2003/1086) (se [Finlex.fi](#))

SAMETINGET

Samernas självstyrande organ

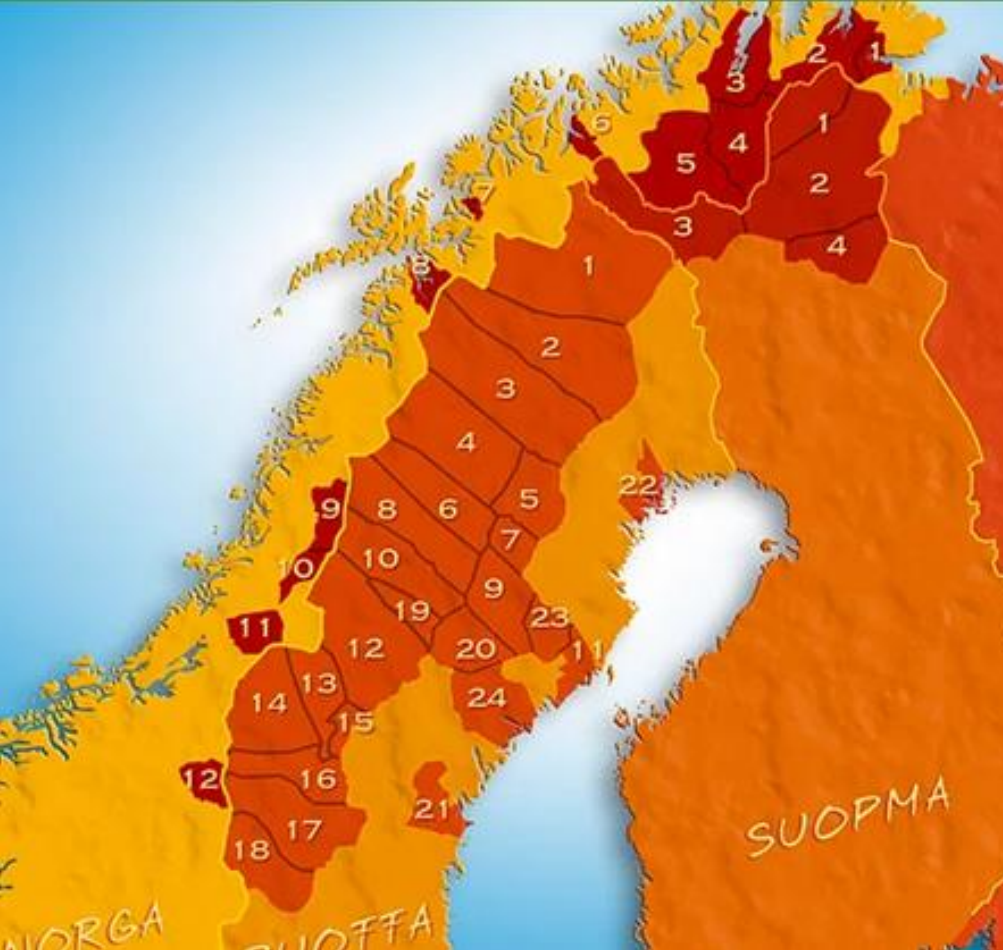
Vad är sametinget?

- Sametinget är samernas självstyrelseorgan som inrättades 1996 genom en egen lag (1996/974).
- Sametinget uttrycker samernas officiella ståndpunkt och utför de uppgifter som **grundlagen** ger dvs. tryggar och främjar bevarandet av ursprungsfolkkulturen och den kulturella självstyrelsen.
- Dess 21 medlemmar väljs i val vart fjärde år. Röstberättigade och valbara är de samer som antecknats i vallängden.
 - Bristerna i sametingslagen och bland annat inträdet i eller utelämnandet ur vallängden samt den därmed förknippade besvärsprocessen till HFD som begränsar samernas självbestämmanderätt har lett till långvariga tvister. Lagen håller som bäst på att revideras (2021).

Sametinget

- Enligt 9 § i sametingslagen ska myndigheterna förhandla med sametinget om alla vittsyftande och betydande åtgärder som kan påverka samernas ställning.
 - Denna s.k. FPIC (free, prior and informed consent) genomförs ofta bristfälligt.
- Ungdomsrådet väljs för två år åt gången och bereder de ställningstaganden som gäller de samiska ungdomarna.
- Samiskt parlamentariskt råd (SPR) är ett samarbetsorgan för sametingen i Finland, Norge och Sverige.

Tiina Sanila-Aikio

Aili Keskitalo

SAMELAND – ETT FOLK ÖVER GRÄNSERNA

Lyssna på intervjun med **Tiina Sanila-Aikio** (tidigare ordf. för sametinget) och **Aili Keskitalo** (ordf. för norska sametinget) [om betydelsen av ursprungsfolket och självbestämmanderätten.](#)

Om historien och tvångsförfinsknig

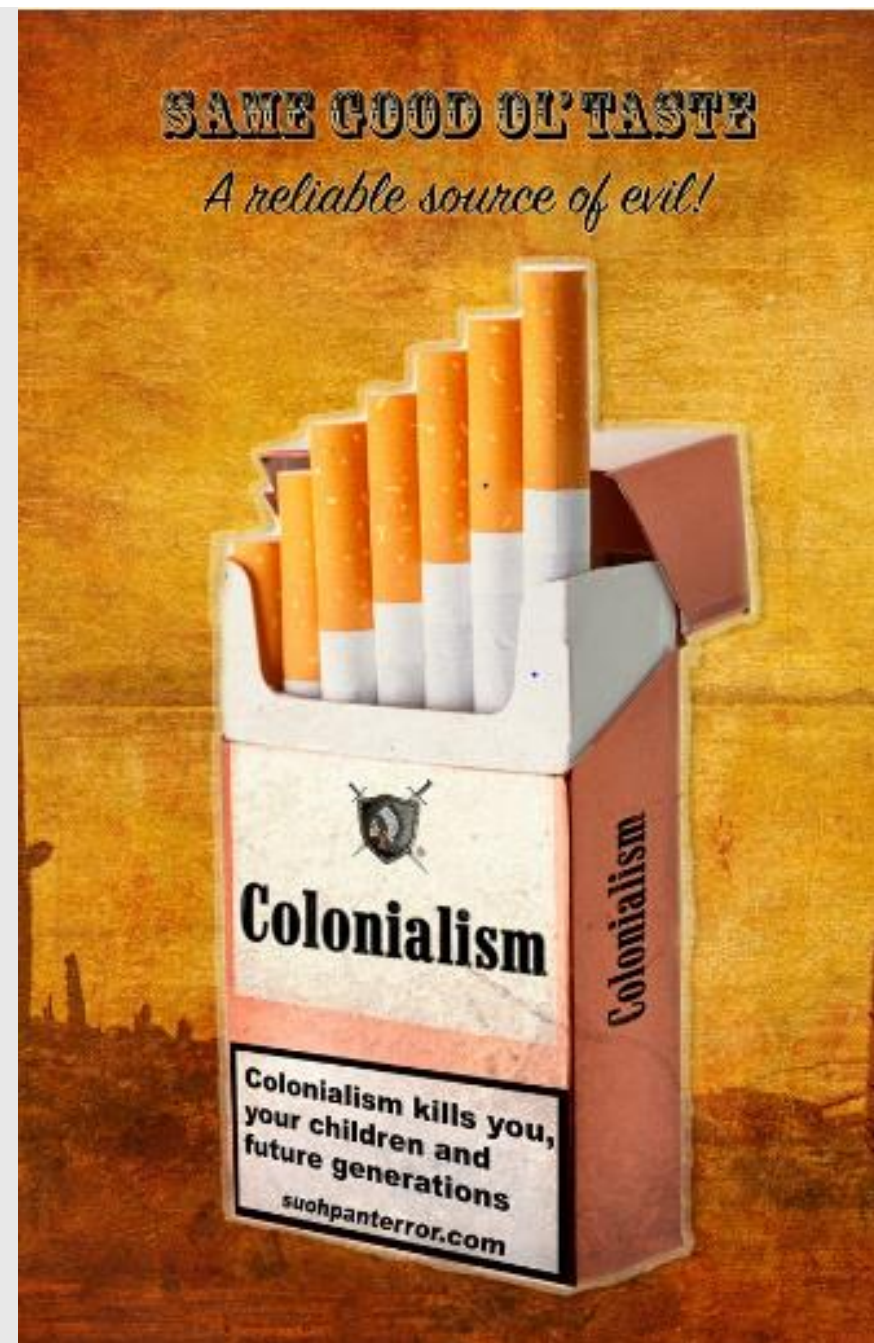
- Sita- eller lappbysystemet utgör den grundläggande modellen för det samiska samhället. Från och med 1500-talet införlivade staterna sameområdena mer i sitt rike. Metoderna var bland annat beskattning, religiös omvändelse, påtvingande av samhällsstrukturen och nybosättning.
- Tvångsförfinsknigen genomfördes bland annat via kyrkan och skolsystemet. Barnen samlades i internatskolor långt hemifrån och på detta sätt strävade man också efter att utplåna de samiska språken och sederna.
 - Se inspelningen [Pitäisikö saamelaisilta pyytää anteeksi? \(Borde man be samerna om ursäkt?\)](#).
- Samernas synlighet i samhället har länge grundat sig på stereotyper som skapats av turismen eller setts på TV (lappdräkter, de fyra vindarnas mössor, lappdop, 80-talets komedifigurer osv.)
- Samerna visas ofta i ett negativt ljus i offentligheten när de kräver sina lagstadgade rättigheter. Man vet inte tillräckligt om samerna, deras historia och liv. De är föremål för upprepade diskriminering, hatretorik och nedvärdering.
- Läs mer om samernas historia t.ex. på <https://www.oktavuohta.com/historia>

Bild: Omslaget till boken Vastatuuleen (Ranta & Kanninen 2019). Omslagets bild Lada Suomenrinn

Historia... och fortsatt kolonialism?

- Samerna har beskrivit den kolonialism som Finland och de övriga nordiska länderna fortfarande bedriver. Denna kolonialism sker i tysthet genom att man förstör och ignorerar kulturens förutsättningar t.ex. genom projekt som bryter mot det traditionella sättet att leva (vindkraftverk, begränsning av fisket, gruvprojekt osv.).
- Finland har fått rekommendationer från FN och avgöranden på individuella klagomål för att förbättra samernas ställning t.ex. i utbildnings- och språkfrågor och senast i anslutning till självbestämmanderätten.
 - Läs Yles artikel om [FN:s rekommendationer](#) och [reformen av sametingslagen](#).
- **Svårigheten att påverka:** Hur förverkligas demokratin faktiskt ur samernas synvinkel?
- Filmrekommendation: **Suvi Wests** dokumentärfilm *Eatnameamet - Hiljainen taistelumme* (Vår tysta kamp) (Se t.ex. ["Believe us when we say we are hurt"](#), Aalto university news, 30.4.2019)

Sofia Jannok – Our rights to earth and freedom

I sitt engelskspråkiga [Tedx-anförande](#) (längd 14 min, sv. Vår rätt till land och frihet) berättar den samiska sångaren **Sofia Jannok** om sina erfarenheter.

Bildläsningsuppgift

1. Vad händer på bilderna? Vilka symboler har använts?
2. Bekanta dig med historien bakom Edvard Iistos tavla.
3. Se trailern till Suvi Wests dokumentär [Eatnameamet – Hiljainen taistelumme](#) (Vår tysta kamp)
4. Fundera och diskutera bildens betydelse i ljuset av historia och nutid.

Bild: Edvard Isto, 1899, Anfall

Bild: Suvi West, 2021, Eatnameamet (Hiljainen taistelumme), bild Jouni West

Internaterfarenhet er och tvångsförfinskning

- Lyssna på **Jouni Aikios** intervju om att överge språket
- [Kielensä kadottaneet lapset - näin saamen kieli pestiin pois \(Barnen som förlorade sitt språk - så tvättades det samiska språket bort\)](#) (yle 7.5.2017)
- [Seija som förlorade sitt modersmål för flera årtionden: "Först som 50-åring släppte jag ut smärtan"](#) (Yle 16.10.2016)

Jouni Aikio, 69, kielen hylkäys

Inarinsaamelainen, joka on hylännyt saamen kielen puhumisen vahvan pakkosuomalaistamisen takia. Asuu tällä hetkellä Inarissa. "Meitä on monta tässä kylällä, jotka olemme haudanneet sen kielen".

Video: <http://sanosesaameksi.yle.fi/dokumentit/> Se även andra korta dokumentärer om språk!

SKOLAN KAN VARA EN KVÄVANDE ELLER STIMULERANDE INSTITUTION

Erfarenheter av
språkets
återhämtning med
hjälp av utbildning

Språkambassadörer och språkbon

- Lyssna på [intervjun med Sáará Seipiharju om hennes kontakt med enaresamiskan](#) (du kan lyssna på hela [videoserien Språkambassadörerna via Sametingets Youtube-konto](#))
- Intervjun med Erja Morottaja [om språkboverksamheten](#)
- Helsingin Sanomats nyheter för barn – [kika in i den samiskspråkiga klassen i Böle](#). Sophia Kiprianoff och Áile Kirste Lokki berättar om sina språkstudier på video.

SAMERNAS SANNINGS- OCH FÖRSONINGSPROCESS

Finland har äntligen inlett beredningen av sannings- och försoningsprocessen

Samernas sannings- och försoningsprocess

- Syftet med den sannings- och försoningsprocess som ingår i Marins regeringsprogram är att
 - identifiera och bedöma historisk och nutida diskriminering, inbegripet statlig fusionspolitik, samt kränkningar av rättigheter,
 - utreda hur dessa påverkar samerna och deras samfund i nuläget och
 - föreslå hur kontakten mellan samerna och finska staten samt samerna emellan kan främjas.
- Till kommissionen utses fem kommissionärer, av vilka två väljs på framställning av statsrådet, två på framställning av sametinget och en på framställning av skolternas byastämma.
- Till stöd för sannings- och försoningsprocessen inrättas en parlamentarisk uppföljningsgrupp. Representanter för de partier som är företrädde i riksdagen ombeds att delta i gruppen, liksom även representanter för sametinget och skolternas byastämma samt för evangelisk-lutherska kyrkan och ortodoxa kyrkan.
- Sannings- och försoningskommissionens rapport överlämnas till statsrådet, sametinget och skolternas byastämma uppskattningsvis under 2023.

Följ processen: <https://www.samediggi.fi/saamelaisten-totuus-ja-sovintokomissio/>

Läs Människorättsförbundets artikel ["Sisällämme on möykky, joka pitää valaista" - Viittomakielisiin ja saamelaisiin kohdistuneet historian vääryydet ovat koko yhteiskunnan asia](#)

Bild: Claudio Schwarz-Purzlbaum, Unsplash

Bild: Hannah Busing, Unsplash

SPRÅKLIGA OCH KULTURELLA MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Språkliga och kulturella mänskliga rättigheter

- *Samerna som urfolk har rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur (GrL 17 §)*
- Kulturella mänskliga rättigheter ska förstås som en mycket omfattande fråga; det är fråga om ett synligt och osynligt kulturarv.
- Cirka 1 400 personer har antecknats som samiskspråkiga i befolkningsregistret (3 språk). Endast drygt hälften av talarna anser sig kunna finska fullständigt.
- Samernas språkliga rättigheter tillgodoses dåligt som helhet i Finland ([Samebarometern 2021](#)).
- Språkliga rättigheter är bl.a. undervisning i och på det egna språket, rätt till social- och hälsovårdstjänster på samiska och användning av det egna språket i myndighetsärenden (se [Sametingets webbplats språkliga rättigheter är grundläggande rättigheter](#))
- Tjänsterna på samiska och informationen om dem är bristfälliga och varierar från område till område. En tjänst som ges enbart med hjälp av en tolk är inte tillräcklig. Största delen strävar inte efter att få tjänster på samiska.
- Utöver den ringa servicen på samiska minskar det dåliga språkklimatet och diskrimineringen av samisktalande viljan att använda sitt eget språk. Hälften i hembygdsområdet och en tredjedel i övriga Finland har INTE upplevt diskriminering, fördomar eller trakasserier när de talat samiska.
- Språket och kulturen är en del av identiteten som förs över från en generation till nästa. Användningen av språket upprätthåller och utvecklar också språket. Alla samiska språk är hotade.

Bilder Sametinget. Personerna på bild 1: Sara Wesslin, Satu Aikio och Anni-Helena Ruotsala. På bild 2 handleder Petra Kuuva barn på samernas nationaldag då Sajos hade öppet hus. Bredvid Kuuva är Jouni Ante Angeli.

Hur förverkligas de språkliga rättigheterna?

- Lyssna på [intervjun](#) med sametingets språksäkerhetssekreterare **Anne-Kirste Aikio** och på **Ulpu Mattus-Kumpunens erfarenheter** (från 3:20) av tvåspråkighet, etnostress och tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna.

Publikationen Onko kieli kotona? (Är språket hemma?)

- Publikationen är avsedd för samiskspråkiga familjer som stöd för språket, men den kan också vara till nytta för yrkesutbildade personer som möter familjerna.
- I den förklaras familjernas mångsidiga språksituationer på ett tydligt sätt.
- Textutdraget är från sidan 3. [Bekanta dig med hela guiden.](#)

”

Äidinkielemme on loputon ketju, jonka vanhemmat ovat tuhansien vuosien aikana rakkaudella luoneet. Jokainen meistä on yksi silmukka äidinkielen kudoksessa, jossa sukupolvet liittyvät peräkkäin kuin ketjussa silmukat. Olemme kasvaneet kiinni omaan henkilöhistoriaamme jo ennen syntymää:

Jokainen silmukka tarvitsee edellistä perustana ja seuraavaa siteenä, jottei ketju katkea. Jos yksikin silmukka on hauras, saattaa koko ketju purkautua. Jokaisen täytyy itse vaalia kielitaitoaan, jotta äidinkielen kudoksesta kestävä uuden sukupolven sitoa siihen oma silmukkansa. Ihmisyys velvoittaa meitä siirtämään äidinkielemme uudelle polvelle. Siten ihminen voi taata, että elämän polku ei katkea hänen jälkeensä, vaan vie eteenpäin tulevaisuuteen.

Snellman & Vuolab
Hála mánnásat iežat eatnigiela, 1993

An aerial photograph of a vast, green forested landscape. A winding road cuts through the forest, leading towards a body of water. The sky is filled with soft, white clouds, and the overall scene is peaceful and natural.

MÄNNISKAN, MILJÖN OCH KLIMATFÖRÄNDRINGEN

Land, näring, klimatförändring och inverkan på samerna

Land, näring och miljö

- **Land, näring och miljö har en central koppling till tillgodoseendet av samernas kulturella rättigheter.**
- Samekulturens bundenhet till naturen, näringarna och de samiska samfunden gör kulturen delvis platsbunden.
- Samerna borde i hembygdsområdet tryggas en sådan ställning i samhällssystemet, sysselsättningen och servicen att de, om de så önskar, kan stanna kvar inom sitt eget område. (Sametingets utlåtande om skötsel- och användningsplanen för Tarvantovaara ödemarksområde 2007,12).
- Vid planeringen av miljön fäster man vanligtvis uppmärksamhet endast vid betesmarkernas slitagegrad. Samtidigt borde man dock bedöma förlusten av betesarealen och förlusten av betesfriden och dess andel i detta. Renskötseln är den viktigaste sysselsättningen i de omgivande byarna och samekulturens viktigaste materiella grund. (Sametingets utlåtande om skötsel- och användningsplanen för Tarvantovaara ödemarksområde 2007,13).

Tips! [Videor som producerats under veckan för biologisk mångfald 2020.](#)

Bild: Ville-Riiko Fotonoff, Sametinget

[Anni Koivistos anförande](#)

Bild: Sametinget

[Leo Aikios anförande](#)

ANFÖRANDEN OM NATUREN OCH NÄRINGEN

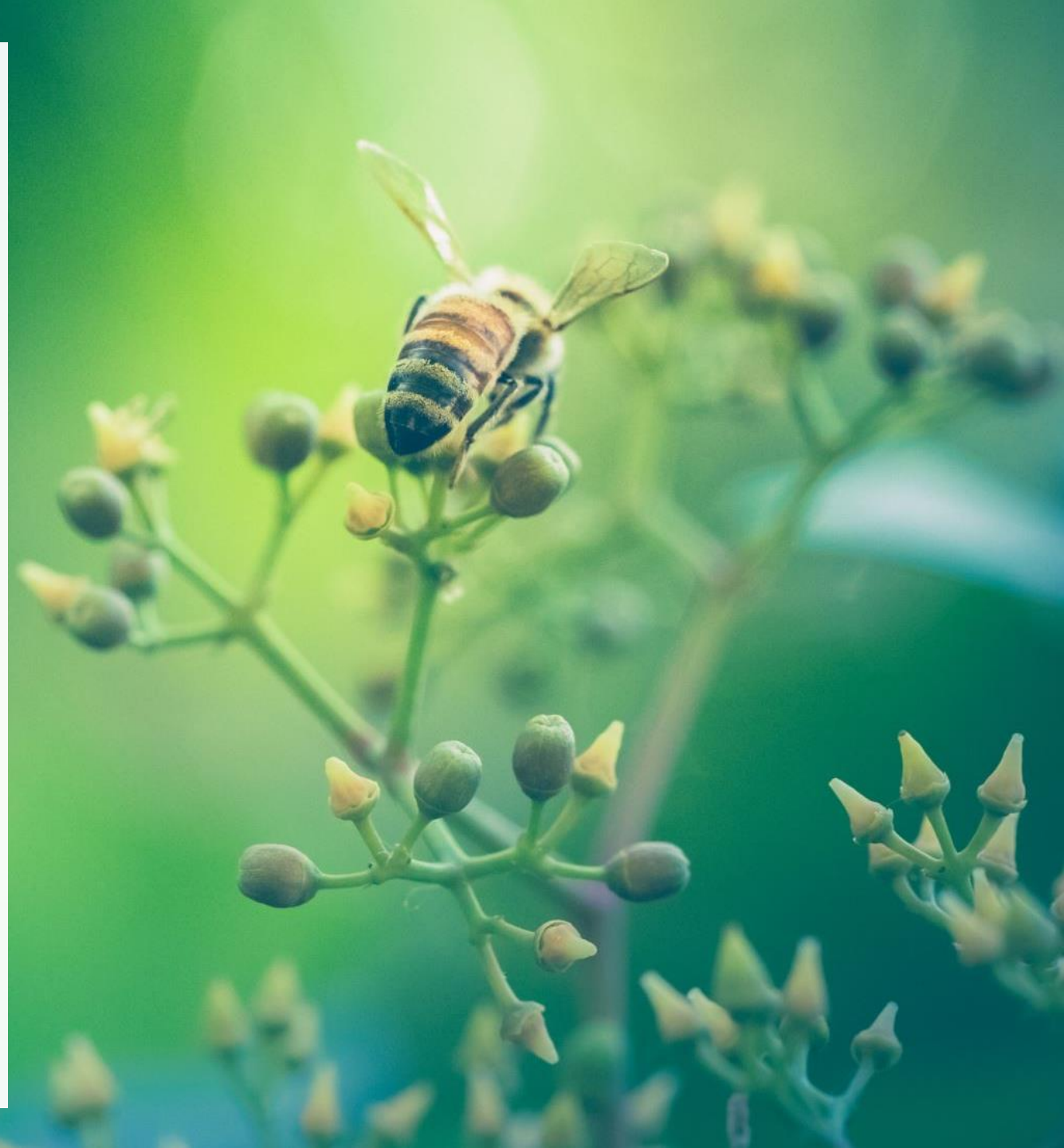
Lyssna på Anni Koivistos (1 min) och Leo Aikios (3 min) anföranden. Du kan också se sametingets videoserie om naturens mångfald.

Klimatförändringen och de mänskliga rättigheterna

- Klimatförändringen är en fråga om mänskliga rättigheter. En central fråga i framtiden kommer att vara hur de mänskliga rättigheterna främjar likvärdiga lösningar i bekämpningen av klimatförändringen.
- Klimatförändringen hotar flera rättigheter; bland annat rätten till liv, mat, hälsa och hem samt självbestämmanderätten.
- Klimatförändringens effekter känns mest akut i de utsatta gruppernas liv (t.ex. ursprungsfolk, personer som lider av fattigdom, kvinnor, unga, invånare i låglänta områden och i små östater).
- Sambandet mellan klimatförändringen och de mänskliga rättigheterna har i allt högre grad lyfts fram under det senaste decenniet och forskarna har till exempel i Finland ansett att det är viktigt att tolka människorättskonventionerna så att de motsvarar dagens utmaningar.
- Å andra sidan har man ingripit i klimatförändringen utan att respektera de mänskliga rättigheterna för marginella grupper och till exempel genom att förhindra att grupper får tillgång till naturresurser som deras livsvillkor är beroende av.

Källor och mer information:

- Duyck, S., Jodoin, S. & Johl, A. 2018. Integrating human rights in global climate governance: An introduction. Routledge Handbook of Human Rights and Climate Governance. New York: Routledge.
- Meddelande: [Expertutlåtande från forskare i mänskliga rättigheter vid Tammerfors universitet till Europeiska människorättsdomstolen med anledning av portugisiska ungdomars klimattalan](#) (6.5.2021)

A person in the foreground is shouting into a megaphone. In the background, a crowd of people is gathered, and a large banner is visible with the text "RESPECT INDIGENOUS RIGHTS" and "END CO2 COLONIAL".

URSPRUNGSFOLK OCH KLIMATAKTIVISM

Bild: Takver from Australia, CC BY-SA 2.0

Klimatförändringen och ursprungsfolken

- Ursprungsfolk runt om i världen har lidit av klimatförändringens effekter, men deras makt att stoppa klimatförändringen är liten i förhållande till många aktörer (Powless 2018, 213).
- Klimatförändringens effekter syns särskilt i kustområdena och det arktiska området.
- Ursprungsfolken har snabbt blivit en central aktör och framförare av kritik av de sociala och ekonomiska system som främjar klimatförändringen.

Källa: Powless, B. 2018. The indigenous rights framework and climate change. In Duyck, S., Jodoin, S. & Johl, A. (Eds.) Routledge Handbook of Human Rights and Climate Governance. New York: Routledge. 213-221.

KLIMATFÖRÄNDRIN GEN OCH SAMERNA

Klimatförändringen och samerna

- Klimatförändringen har stor inverkan på samekulturen och idkandet av traditionella näringar.
- Klimatuppvärmningen gör vädret oberäkneligt. Extrema väderförhållanden blir vanligare och vattnen blir för varma.
- Renarna hittar till exempel inte lav när snötäcket smälter och hårdnar igen, fiskarna förökar sig inte i för varmt vatten och bären lider av kyla eller torka.
- Förutom klimatförändringen påverkar bl.a. gruvverksamhet, utvidgning av järnvägar och vägnät, kalhuggning, byggande av vindkraft och omfattande fiskebegränsningar samernas alla traditionella näringar.
- När näringsidkande försvåras eller helt förhindras måste samerna överge sina traditioner. Detta påverkar till exempel samernas mentala hälsa och välbefinnande. Man har till exempel försökt hitta metoder för att förebygga självmord bland samer (läs mer [Saamelaisten itsemurhien ehkäisyyn lisää työkaluja](#)).

Bild: Ville Fofonoff/Sametinget. Från området Sevettijärvi-Näätämö.

KLIMATFÖRÄNDRINGEN OCH SAMERNA

TIINA SANILA-AIKION
HAASTATTELU

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

SÁMEDIGGI
SÁMITIGGE
SÁÁ'MTE'GG
SÁAMELAISKÄRJÄT

IHMISOIKEUSKESKUS
MÄNNISKORÄTTSCENTRET
HUMAN RIGHTS CENTRE

KLIMATFÖRÄNDRINGEN, FÖRHÅLLANDET TILL MILJÖN OCH SAMERNA

Intervju med **Tiina-Sanila Aikio** om
klimatförändringens
effekter

DON'T WORRY, EARTH WILL SURVIVE
CLIMATE CHANGE WE WON'T

A group of four students are sitting at a table in a library, surrounded by bookshelves. They are looking at a laptop and a tablet, smiling and engaged in a discussion. The scene is dimly lit, with the light coming from the laptop screen and the ambient light of the library.

FÖR LÄRARE OCH FOSTRARE

LYSSNA PÅ
INTERVJUN MED
TUULI MIETTUNEN
OM
INFORMATIONEN
OM SAMER I
LÄROMEDLEN

<https://vimeo.com/566032222/f1990d0f51>

03:14

Kunskap om samerna i skolorna och läromedlen

- Läroplanerna innehåller inte direkt samiska teman i olika läroämnen, men i många ämnen skulle det vara möjligt att behandla samerna.
- Informationen om samerna i läromedlen fokuserade på det förflutna, upprepade rasistiska stereotypier och åsidosatte finska statens roll. Lärarens guider var en besvikelse. (Miettunen, 2020.)
- Behandlingen av finska statens och samernas gemensamma historia på 1900-talet var obefintlig. T.ex. i modersmålet behandlades samiska i egenskap av hotat språk, men det framgick inte varför det är hotat: assimileringen i det finländska skolsystemet och internatens inverkan behandlades inte.
- I de finskspråkiga läromedlen behandlades diskriminering teoretiskt och avlägset, när man till exempel i de svenskspråkiga läromedlen konkret berättade hur man ska gå till väga om man upplever diskriminering. Alla elever har rätt att få konkret information om ingripande i diskriminering.
- **Metoder för att identifiera och ingripa i diskriminering:**
 - Diskrimineringsombudsmannens byrå: <https://syrjinta.fi/sv/diskriminering>
 - Justitieombudsmannens [webbplats för barn och unga](#).
 - [Diorna 25-30](#) i diaserien [Tunnista ja puutu](#) som producerats av Förbundet för mänskliga rättigheter.

Budskap till lärare och fostrare:

- Kom ihåg att över 70 procent av samerna bor utanför sameområdet.
- En samisk elev vill inte nödvändigtvis lyfta fram sin bakgrund.
- Två perspektiv på "läsarpositionen", dvs. hur ser undervisningen ut ur elevens synvinkel?
 - 1) Om du har en samisk elev i din klass, får hen de kunskaper och färdigheter som behövs för att fungera i samhället (t.ex. sametinget, kunskap om den egna kulturen)?
 - 2) Vilken information får en elev som hör till majoritetsbefolkningen om samerna?
- Låt inte bristen på information avskräcka dig, utan du kan utnyttja olika material och information som är avsedd för undervisning, t.ex. www.oktavuohta.com.

Lästips och material

Information om samerna och pedagogiskt material som stöd för undervisningen

Webbplatsen Oktavuohta: <https://www.oktavuohta.com/>

Webbplatsen Sano se saameksi (Säg det på samiska) (stöd och information för lärare): <http://sanosesaameksi.yle.fi/>

Encyklopedi över den samiska kulturen: <https://saamelaisensyklopedia.fi/wiki/Etusivu> <http://sanosesaameksi.yle.fi/dokumentit/>

Dihtosis – bekanta dig med den samiska kulturen: <https://www.nuortenakatemia.fi/hankkeet/dihtosis-osallistavia-tyopajoja-saamelaisuudesta-ylakoululaisille/>

Ranta, K. & Kanninen, J. 2019. Vastatuuleen – Saamen kansan pakkosuomalaistaminen. Helsinki: Kustantamo S & S.

Artikelserien Samisk ungdom (Människorättsförbundet): <https://ihmisoikeusliitto.fi/saamelaisnuori-kuvasarja/>

Dokumentärer på Arenan: t.ex. Kvinnan som samlade samerna <https://areena.yle.fi/1-4149299>

Den moderna konstens mångfald <http://agon.fi/article/saamelaisen-nykytaiteen-moninaisuus/>

Roffa inte åt dig min kultur! Fredagsdokumentären: <https://www.youtube.com/watch?v=S7rPbgnLK1Y>

Stöd för lärare för demokrati- och människorättsfostran

Sammanställning av webbplatsen Demokrati, mänskliga rättigheter och delaktighet: <https://www.oph.fi/sv/demokrati-manskliga-rattigheter-och-delaktighet>

Du hittar mer material på adressen: www.manniskorattscentret.fi/utbildning/

Nyttiga länkar:

- Verksamhetsprinciper för ansvarsfull och etiskt hållbar sameturism: <https://www.samediggi.fi/saamelaismatkailun-eettiset-ohjeet/>
- Nyheter och meddelanden från sametinget: <https://www.samediggi.fi/uutisia/> (aktuella frågor som är viktiga för samerna)

Källor och mer information

- Duyck, S., Jodoin, S. & Johl, A. 2018. Integrating human rights in global climate governance: An introduction. Routledge Handbook of Human Rights and Climate Governance. New York: Routledge.
- Guttorm, Juha. 2018. Saamelaisten itsehallinto Suomessa - dynaaminen vai staattinen? : tutkimus perustuslaissa turvatun saamelaisten itsehallinnon kehittämisestä lainsäädännössä vuosina 1996-2015. Lapin yliopisto. Doktorsavhandling. På adressen: <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/63446>
- Heinämäki, L. 2021. Opas saamelaisia koskevien oikeusnormien tulkintaan ja soveltamiseen ympäristöön ja maankäyttöön liittyvissä kysymyksissä. Ladda ner på adressen: <https://www.samediggi.fi/2021/03/29/opas-saamelaisia-koskevien-oikeusnormien-tulkintaan-ja-soveltamiseen-ymparistoon-ja-maankayttoon-liittyvissa-kysymyksissa-julkaistu/>
- Heinämäki, Leena; Allard, Christina; Kirchner, Stefan; Xanthaki, Alexandra; Valkonen, Sanna; Mörkenstam, Ulf; Bankes, Nigel; Ruru, Jacinta; Gilbert, Jérémie; Selle, Per; Simpson, Audra; Olsén, Laura. 2017. Saamelaisten oikeuksien toteutuminen: kansainvälinen oikeusvertaileva tutkimus. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 4/2017. På adressen: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/80900>
- Lehtola, Veli-Pekka. 2015. Saamelaiset - historia, yhteiskunta, taide. Unari: Kustannus-Puntsi.
- Lehtola, Veli-Pekka. 2012. Saamelaiset suomalaiset. Kohtaamisia 1986-1953. Helsinki: SKS.
- Miettunen, Tuuli. 2021. Saamelaistietoa vai puuttuvaa tietoa saamelaisista? : Selvitys saamelaistiedosta peruskoulun suomen- ja ruotsinkielisissä oppimateriaaleissa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:29. På adressen: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162566>
- OHCHR, 2013: The United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples: A Manual for National Human Rights Institutions. Asia Pacific Forum & United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. På adressen: <https://www.ohchr.org/documents/issues/ipeoples/undripmanualfornhri.pdf> (11.6.2021)
- Powless, B. 2018. The indigenous rights framework and climate change. In Duyck, S., Jodoin, S. & Johl, A. (Eds.) Routledge Handbook of Human Rights and Climate Governance. New York: Routledge. 213-221.
- UN Permanent forum on indigenous issues: Indigenous peoples, indigenous voices. Factsheet. På adressen: https://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/5session_factsheet1.pdf (11.6.2021)
- UM UNDRIP https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79095/UM_0516_YKn_julistus_Netti.pdf
- Vähemmistövaltuutettu. 2014. 99 kysymystä ja vastausta ILO 169 -sopimuksesta. Kopijyvä oy. https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/@Bin/280467/51662_99_kysymysta_ja_vastausta_ILO_169_sopimuksesta_FINAL.pdf

I samarbete med

S Á M E D I G G I
S Ä M I T I G G E
S Ä Ä ' M T E ' Ğ Ğ
S A A M E L A I S K Ä R Ä J Ä T

IHMISOIKEUSKESKUS
MÄNNISKORÄTTSCENTRET
HUMAN RIGHTS CENTRE

Särskilt tack: Sametingets personal, Tuomas Aslak Juuso, Ulla Aikio-Puoskari, Tauno Ljetoff, Johanna Alatorvinen, Tiina Sanila-Aikio, Tuuli Miettunen, Anne-Kirste Aikio, Ulpu Mattus-Kumpunen, Sarita Kämäräinen, Aili Keskitalo och Norges sameting, Suohpanterror, Joonas Saari & Sajos.

Materialet levererat av: Tuija Kasa, Helsingfors universitet & Leena Leikas, Människorättscentret

Utbildningsmaterialet om mänskliga rättigheter producerades inom projektet [Mänskliga rättigheter, demokrati, värderingar och dialog i fostran](#) 2018-2021 som en del av specialkursen för demokrati- och människorättsfostran vid pedagogiska fakulteten vid Helsingfors universitet, men det är också avsett för allmänt bruk (CC-BY-NC licensen). Projektet finansierades av Människorättscentret, justitieministeriet och Helsingfors universitet.

Materialets permanenta adress: <https://www.manniskorattscentret.fi/utbildning/>

Licens: CC-BY-NC. I en del av bilderna (identifierbara personer) CC-BY-NC-ND.

25.8.2021

